

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
KATEDRA SOCIÁLNÍ POLITIKY A SOCIÁLNÍ PRACÍ

F

Bezdomovectví nespécifikováno na konkrétní lokalitu

Není vybrána jedna jediná teorie a ta dokonale vysvětlena

Absentuje kapitola o indikátorech, která by obsahovala operacionalizované indikátory teorie
v podobě pracovních otázek

V závěru nejsou uvedeny další možné teorie vysvětlující ten konkrétní typ nebo skupinu bezdomovců

Seminární práce

Bezdomovectví z pohledu Teorie sociální kontroly jaké
konkrétní teorie z balíku těchto teorií?

Předmět: SPR209 Sociální deviace pro SPR

Jméno a příjmení: Eliška Kuželová

UČO: 413832

Akademický rok: 2014/2015

Úvod

Ve své práci se budu zabývat problémem vzniku a rozšíření sociálně patologického jevu bezdomovectví kde, proč, z jakého důvodu je to důležité? a pokusím se jeho příčiny vysvětlit pomocí Teorie sociální kontroly, která je spjata se jmény Jackson Toby, Walter Reckless, Travis Hirschi a Michael Gottfredson proč této teorie a nikoli jiné?. Problémem bezdomovectví jsem se rozhodla zabývat z toho důvodu, že se „ukazuje být extrémním projevem společenského vyloučení a traumatizuje každého, komu nejsou lhostejné neduhy civilizace“ uveďte konkrétnější, ne takvágní důvod, i s odkazem na dostupné statistiky, jak hezky vystihli ve své knize manželé Hradeckí.

Definice bezdomovectví a jeho členění

Sdružení evropské organizace pracující s bezdomovci FEANTSA definuje bezdomovectví jako „absence získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku prostředků nebo jiným sociální bariérám“. „Bezdomovství můžeme také popsat jako kontinuum důrazů, jako výčet jednotlivých faktorů, jako součást sociálního procesu, jako věc individuálního výběru, ale také jako důsledek sociálních a ekonomických sil.“ (Hradecká – Hradecký, 1996)

„Bezdomovectví je považováno za konečnou fázi procesu sociální exkluze, kdy člověk postupně ztrácí schopnost zajistit si základní životní potřeby.“ (Prinz, 2013) Pro každého člověka je důležité mít nějaké životní jistoty a oporu v těžkých životních situacích a lidé bez domova často tyto jistoty ztrácí tím více, čím déle „jsou na ulici“. Domov je podle antropologa Roberta Ardreye zdrojem tří klíčových aktivit. Poskytuje bezpečí, představuje vydatný zdroj stimulace a také pomáhá člověku řešit problém tzv. vlastní identity. (Prinz, 2013). Lidé bez domova pak hledají způsoby, kterými si tyto klíčové stimuly dávající životu určitý řád a smysl, nahradit.

„V Evropské Unii denně vyhledává naléhavě přenocování nebo ubytování 1,1 milionu osob. V průběhu roku je to nejméně 1,8 milionu osob, které si nemohou dovolit „luxus“ bydlení. Organizace pracující s bezdomovci, veřejné i dobrovolné, vykazují, že počet osob žádajících o pomoc, protože nemohou zaplatit slušné bydlení, od osmdesátých let vzrůstá.“ (Hradecká – Hradecký, 1996) Zde tedy můžeme vidět, že problém bezdomovectví je akutní a neměly bychom před ním zavírat oči.

Bezdomoveckou populaci můžeme rozdělit do tří skupin: a) skupina fenomenu zjevného bezdomovství, b) skupina fenomenu skrytého bezdomovství, c) skupina fenomenu potenciálního bezdomovství. (Hradecká – Hradecký, 1996) Přičemž do skupiny skrytého bezdomovectví můžeme zařadit osoby, kteří přespávají různě po svých známých, na ubytovnách atd. a svůj status „bezdomovce“ berou jako určité stigma, které se před společností snaží skrýt. „Jsou ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující.“ (Hradecká – Hradecký, 1996)

Na sociálně vyloučené se dá pohlížet jako na lidi, kteří nejsou schopni odkládat odměnu do budoucna a utvářet si tedy určité rezervy. Nárůst nezaměstnanosti a ztráta určitých jistot po roce 1989 také rozhodným způsobem ovlivnil nárůst fenoménu bezdomovectví. Na hrozbu sociálního vyloučení a ztrátu domova lidé reagují dvěma způsoby. Někteří si zachovávají zbytky vůle po sociální a profesní integraci, ale většina těch, co jsou bez domova delší dobu, se po čase smíří s živořením v bídě a rezignuje i na poslední snahu o znovunalezení pevnějšího domova. (Prinz, 2013)

V současném světě sociální a hospodářské podmínky vytlačují určité skupiny obyvatelstva z možných životních příležitostí. Rizikové skupiny obyvatelstva tvoří zdravotně handicapovaní, lidé vyloučení z hospodářského života (dlouhodobě nezaměstnaní), mládež, která se nedovede hospodářsky uchytit, invalidé (lidé s tělesným, smyslovým a mentálním postižením), rodiny s nemocným členem, o kterého pečují, nestabilní rodiny, staří lidé, ženy (společenská diskriminace přes ústavou zajištěnou rovnoprávnost), lidé institucionálně poznamenaní (dětským domovem, výchovným ústavem, vězením), příslušníci minorit (u nás zejména Romové), cizinci (uprchlíci, migranti, přesídlenci). Když dojde ke kumulaci dvou nebo více rizikových faktorů, nebezpečí společenského vyloučení se umocňuje. Všechny tyto uvedené skupiny spojuje pocit vyloučenosti, objektivní desocializace a pocit zranitelnosti. (existují novější zdroje než hradečtí!!!!)

Níže v textu se budou pokoušet rozebrat fenomén z hlediska Teorie sociální kontroly, ale zde bych chtěla uvést v odkazu na skupiny obyvatel, které jsou bezdomovectvím nejvíce ohroženy, že příčiny bezdomovectví mohou být podle mého názoru také vysvětleny biologickými a psychologickými teoriemi vzniku sociálních deviací, kterými se zabývali například Alfred Adler, Sigmund Freud či Ernst Kretschmer. Bezdomovectví může být způsobeno životním stylem a hodnotami, které se neslučují s hodnotami a cíli majority. Důvodem může být, že v dětství a mládí těmto lidem nebyly vštěpeny základní vzorce chování vedoucí k začlenění do majoritní společnosti. Místo toho jim mohlo být delikventní chování prezentováno jako přijatelná cesta k získání životních zdrojů. Fenomén bezdomovectví by tedy mohla určitým způsobem vysvětlovat i Teorie observačního učení prezentovaná kanadským psychologem Albertem Bandurou.

„Z výzkumů a statistických výsledků vyplývá, že bezdomovská populace je z 80-90 % chronicky nemocná, zdravotně postižená a má nízkou úroveň inteligence, rozumové schopnosti ovlivněny rodinou, rodinnými vlivy, které jsou podmíněny dědičností a prostředím.“ (Hradecká – Hradecký, 1996)

Absentují novodobé zdroje o bezdomovectví, zejména pak statistiky, chybí zacílení na konkrétní region/stát!!!!

Teorie sociální kontroly

„Faktory vyvolávající fenomén bezdomovství k životu lze posuzovat z několika stran. Rozhodující jsou faktory objektivní a faktory subjektivní. Faktory objektivní jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.“ (Hradecká – Hradecký, 1996)

Deviace je podle teorie sociální kontroly důsledkem nedostatečné sociální kontroly v rámci komunity a svůj původ má v procesu socializace k hodnotám podporující takovéto chování. (Munková, 2013) „Životní styl každého z nás je úzce napojen na hodnotové orientace a motivace, které mohou být nevědomé, dynamické a proměnlivé. To, co je nejdůležitější, je vztah mezi vnitřním vyladěním člověka a vnější situací.“ (Hradecká – Hradecký, 1996) Lidé, kteří skončí na ulici, často

nemají nastavené stejné hodnoty jako majoritní společnost, protože jim v procesu socializace nebyly jejich okolím vštěpeny a na cíle většinové společnosti v důsledku biologických, psychologických nebo sociálních handicapů nedosáhnou. Proto hledají útěchu ve společnosti lidí, kteří se nachází ve stejné nebo podobné životní situaci a společně hledají jiný „alternativní“ způsob života.

Podle této teorie lidé dodržují normy díky existenci mechanismů sociální kontroly. Travis Hirsche tvrdí, že k deviantnímu jednání dochází v případě, když jsou vazby jedince ke společnosti oslabené nebo přerušené. (Munková, 2013) Většina bezdomovců žije ve společnosti lidí, kteří jsou ve stejné situaci jako oni a pokud někteří z nich měli v minulosti zázemí v rodině nebo vazbu k přátelům z většinové společnosti, většinou je díky jejich životnímu stylu ztratili. To vede k tomu, že i jejich celková vazba ke společnosti a jejímu řádu se uvolnila.

Sociální vazbu jedince ke společnosti je možno specifikovat pomocí čtyř faktorů, kterými jsou připoutání ke společnosti, vazba na společnost, začlenění do společnosti ve smyslu pocíťování určité zodpovědnosti a víra. Přičemž připoutáním ke společnosti se rozumí určitá internalizace sociálních norem, tím že jsme citlivým k přáním, názorům a očekáváním ostatních. Vazba na společnost znamená osobní investice do určitých aktivit jako je např. vzdělání, budování kariéry atd. a začlenění do společnosti se měří rozsahem konvenčních aktivit, které člověk vykonává. V neposlední řadě pak musíme mít víru tedy určité přesvědčení, že normy je třeba dodržovat. (Munková, 2013) Myslím, že lidé bez domova, čím déle jsou na ulici, tím více ztrácí určitý pocit „sepětí s ostatními“, necítí se být vázání sociální kontrolou, a tudíž jsou vystaveni riziku deviace. Velice obecné na nekonkrétní, musíte podle ZDROJOVÉ-PRIMÁRNÍ LITERATURY jasně definovat tyto oblasti připoutání a ty v následné kapitole převést/operacionalizovat do podoby pracovních otázek, jakobyste se přímo ptala osob bez domova.

Podle Hirshihho jsou důvody k deviaci kromě slabé vazby na společnost ještě nízká schopnost sebekontroly, která se vyvíjí v rámci procesu socializace. Nízká schopnost sebekontroly k preferenci chování, které přináší krátkodobé uspokojení. (Munková, 2013) Jak můžeme vidět, tak lidé žijící na ulici často své „těžce vyžebnané“ dlouho neudrží, aby si je šetřili třeba na nocleh v ubytovně, jídlo, šaty nebo hygienické potřeby, ale utrácejí je hned v momentě, kdy je dostanou, za alkohol, cigarety nebo jiné zdraví škodlivé látky.

Další z autorů Teorie sociální kontroly F.Ivan Nye klade ve svých pracích důraz na rodinu. „Domnívá se, že konformita není člověku dána, ale musí mu být vštěpována rodiči a zajišťována sociální kontrolou, která může být vnitřní (daná internalizací hodnot), přímá a nepřímá.“ (Munková, 2013) Přímá kontrola znamená vnější dohled ve smyslu prevence a sankcí k zabránění deviantnímu jednání ze strany rodičů, vrstevníků, učitelů a dalších institucí. Podle výše zmíněného autora jsou přímé kontrole podrobovány více dívky a z toho důvodu bývají méně často deviantní. Nepřímá kontrola se uskutečňuje pomocí citových vazeb k jeho blízkým, o jejichž lásku usiluje. Vazba nesmí být podle autora ani příliš silná ani příliš slabá, protože v obou případech by to mohlo vést k deviaci. (Munková, 2013)

Navrhnutí indikátorů, umožňují testovat platnost teorie v praxi

Jako indikátory, kterými bych chtěla testovat platnost Teorie sociální kontroly na fenomén bezdomovectví, jsme si zvolila testování síly sociálních vazeb jednotlivých skupin ohrožených bezdomovectvím pomocí přímého dotazování a pozorování v terénu, kde se tyto jedinci často pohybují. Možná by bylo dobré provést experiment, kdy by si nějaký jedinec zkusil žít po nějakou dobu jako tyto lidé a mohl by pak lépe pochopit mechanismy, které vedou k ztrátě jejich sociálních vazeb na většinovou společnost a čím jakými prostředky je u nich tato lidská potřeba nahrazována.

Chybí operacionalizace teorie Trávise Hirschiho

Závěr

Myslím si, Teorie sociální kontroly, podle které vede u jedinců k deviantnímu způsobu chování slabá sociální vazba jednotlivce k společnosti, vhodným způsobem vysvětluje příčiny vzniku bezdomovectví i důsledky, které z tohoto „alternativního“ způsobu života plynou. Podle mého názoru v dnešní době problém bezdomovectví nabírá na stále větší intenzitě a je proto dobré zabývat se příčinami jeho vzniku, které by následně mohly pomoci k nalezení mechanismů efektivního boje s tímto rozšířeným fenoménem doprovázejícím dnešní vyspělou společnost. Nejsou zde uvedeny další možné teorie ve vazbě na specifika osob bez domova

Zdroje:

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 168 s. ISBN 978-80-7380-398-8. (Munková, 2013)

PRINZ, Petr. *Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku „Dnů o bezdomovectví“ a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc 14. listopadu 2012.]* 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2013, 76 s. ISBN 978-80-905260-2-0. (Prinz, 2013)

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4. (Hradecká, 1996)